

Hur påvekar författares föreställningsramar och arbetsmetoder det arkeologiska materialet och dess framställning?

- En exemplifierande jämförelse av två författare

Lunds universitet
Institutionen för arkeologi och antikens historia
Kurs: Ark320, B-uppsats, HT 2007
Handledare: Charlotte Wikander
Uppsatsförfattare: Joen Leffler

Abstract

This essay is comparing two authors and the way they make use of and explain some of the archaeological methods and artifacts through their books.

The first author is the Swedish archaeologist Stig Welinder, who has written *Jordbrukets första femtusen år* (The First Five Thousand Years of Agriculture). The second author is the American archaeologist and writer Adrian Praetzellis, who has written the book *Death by Theory*.

These books are very different in some ways, but not in others. The main difference is that *Death by Theory* is belles-lettres while *Jordbrukets första femtusen år* is science.

Both authors explain and in some way apply the use of the terms "artifact" and "ethnoarchaeology", which is the two main subjects of comparison in this essay. The way they present these subjects, through their different styles of writing, is compared and discussed. The discussion as follows is also about how the reader may get influenced by a writer's style of writing, but also the means of how the authors may have come to certain conclusions.

Innehållsförteckning

Inledning	
1.1. Bakgrund, tidigare studier och källor.....	p.1
1.2. Frågeställning.....	p.2
1.3. Avgränsningar.....	p.2
1.4. Syfte och metod.....	p.2
Författarna och deras böcker	
2.1. Stig Welinder och ”Jordbrukets första femtusen år”.....	p.3
2.2. Adrian Praetzellis och ”Death by Theory”.....	p.4
2.3. Diskussion kring innehållet i böckerna.....	p.5
Gestaltningens problematik	
3.1. Diskussion om böckernas gestaltning och metod.....	p.5
3.2. Problematik i Welinder.....	p.6
3.3. Problematik i Praetzellis.....	p.7
Avslutning	
4.1. Jämförelse, likheter och skillnader.....	p.8
4.2. Avslutande diskussion och reflektion.....	p.9
4.3. Konklusion.....	p.9
Litteraturlista.....	p.11

Inledning

1.1. Bakgrund, tidigare studier och källor

Under mina tidigare studier i etnologi och religionsvetenskap började jag intressera mig för hur litterära gestaltningar yttrar sig och hur dessa påverkar hur författare till bl.a. kurslitteratur framställer sina alster. När studierna övergick till arkeologi blev detta intresse ännu påtagligare då man ju inom arkeologi till stor del arbetar med artefakter, dvs. döda ting, som källmaterial. Att författarna till vår kurslitteratur faktiskt gjorde egna tolkningar utifrån sina egna föreställningsramar blev extra påtagligt i A-kursens litteratur där det ofta gjordes målade beskrivningar om hur saker och ting har kunnat fungera i isolerade situationer under förhistorien. Detta fick mig att fundera på vad det egentligen är som ligger bakom gestaltningarna, för det var tämligen klart att det allt som oftast inte bara rörde sig om en ren presentation av ett specifikt källmaterial i litteraturen. Allt eftersom både mitt personliga kritiska tänkande växte mot vissa typer av gestaltningar så ökade även förståelsen för dessa. På något vis går det att uppskatta tolkningar och föreställningar just på grund av deras litterära gestaltning och skönheten i detta, men det gäller samtidigt att hela tiden vara medveten om att mycket inom den arkeologiska litteraturen är just tolkningar, och att detta genom författarna påverkar läsarens intryck av källmaterialet och forskningen litteraturen beskriver.

De primära källorna i uppsatsen är Stig Welinders *Jordbrukets första femtusen år* och Adrians Praetzellis *Death by Theory*, vars innehåll, enligt avgränsningen, kommer att behandlas. Anledningen till att jag valde dessa är att Welinders bok är kurslitteratur och är allmänt sedd som vetenskaplig litteratur på hög nivå då Welinder även är en av de mest framträdande arkeologerna inom ämnet i Sverige. Praetzellis är snarare motpolen till denna bild. Hans bok är skönlitterär och behandlar arkeologiska metoder utifrån en rent fiktiv berättelse om en ung arkeolog som ställs inför allehanda problem. Skillnaden mellan dessa två författares litterära framställning utgör dock inte en grund för olika syn på forskning eller ens forskningsmetoder, utan baseras snarare på hur de har valt att framställa sina verk. Genom att diskutera vissa av dessa arbetsmetoder och hur det arkeologiska källmaterialet används och framställs i respektive kapitel hoppas jag kunna påvisa de många likheterna, men även olikheter mellan författarna och deras böcker.

Tidigare studier och analyser över hur arkeologiska teorier och material framställs har gjorts av bland andra Fredrik Fahlander i boken *Archaeology as science fiction*.¹ Denna bok avhandlar, på ett kritiskt sätt, hur arkeologiska metoder och ”ismer” används inom arkeologisk forskning och framför allt hur forskningen gestaltas i form av text, samt hur synen på arkeologiska artefakter och fyndplatser kan variera och skapa tolkningar.

En annan viktig skrift för uppsatsen är ’Neolitiska kulturer i östra Mellansverige – en kritik’,² en artikel av Anders Gill, och publicerad i *Aktuell Arkeologi*, som bland annat tar upp en kritisk vinkel på forskning kring källmaterial och vissa forskningsmetoder. Kritiken riktar sig mot hur vissa arbetssätt inom arkeologi kan skapa skygglappar inom forskningen och att det på så sätt är lätt att fastna i ett mönster där inget nytt tillkommer inom ämnet. Kritiken är främst riktad mot de förutfattade meningar som är lätt att ha när arkeologer gräver, dvs. att leta efter något specifikt istället för att leta efter generella spår.

Övrig litteratur, som inte direkt används men som har betydelse för uppsatsen kommer att refereras till i fotnoter och belysas med kommentarer om varför dessa är relevanta men hur de inte passar som direkta referenser i texten.

1 Fahlander 2001.

2 Gill 1998.

1.2. Frågeställning

Stig Welinder och Adrian Praetzelis är respektive författare till två böcker, *Jordbrukets första femtusen år*³ samt *Death by Theory*,⁴ som till viss del avhandlar samma ämne. Hur påverkas de arkeologiska teorierna och det arkeologiska källmaterialets framställning i dessa böcker av författarnas föreställningsramar, berättelseteknik och de metoder de använder?

1.3. Avgränsningar

Utgångspunkten för diskussionen i uppsatsen kommer att vara de kapitel i respektive författares bok som avhandlar social struktur ur ett etnoarkeologiskt perspektiv eller som har tagits fram med hjälp av etnoarkeologiska metoder och tänkande, samt de avsnitt som handlar om artefakter, dvs. arkeologiskt källmaterial. Konkret rör detta sig om kapitel två⁵ och fyra⁶ i Praetzelis, samt kapitlen 'Jordbrukets människor'⁷ och 'Det tidiga jordbrukets konsekvenser'⁸ i Welinder. Fokus kommer att ligga på hur det arkeologiska källmaterialet i respektive text behandlas, samt hur vissa forskningsmetoder har använts och vilken kritik det finns mot dessa. Alternativ syn på kontinuitet inom forskning kring neolitikum och dess samhällen kommer att riktas mot främst Welinder, samt vilken kritik det finns mot detta arbetssätt och hur liknande former av arbetsmetoder används.

Det etnoarkeologiska perspektivet är stort hos båda författarna och därför kommer detta ta upp en stor del i diskussionen. Praetzelis har ett kapitel som beskriver etnoarkeologi och Welinders framställningar är till viss mån etnoarkeologiska.

I huvudsak kommer artefakter och etnoarkeologi vara ämnena som bearbetas i uppsatsen. Med detta menas följande:

Artefakt är det arkeologiska källmaterialet, de döda tingen som kan ses som basen i arkeologin. Artefakter är allt som är tillverkat, skapat eller modifierat av människor genom tiderna.

Etnoarkeologi är studier kring vissa folkslag eller grupper som baseras på empiriska studier för att försöka urskilja eventuella likheter mellan dessa och utdöda kulturer, utifrån det arkeologiska källmaterialet.

1.4. Syfte och metod

Det primära syftet med uppsatsen är att påvisa författarnas personliga tolkningar och presentation av arkeologiska teorier och källmaterial i respektive kapitel som ingår i avgränsningen, samt hur framställningen av dessa gestaltas av författarnas egna föreställningsramar och berättelsetekniker.

För att påvisa hur litteraturen framställs kommer en diskussion angående kritik mot vissa arbetsmetoder som har använts att tas upp, liksom användandet av artefakter, dvs. de döda tingen som utgör det arkeologiska källmaterialet, kommer att belysas utifrån hur de används för att tolka sociala strukturer i förhistorien. Problematik och kritik riktad mot generaliseringar och föreställningar inom arkeologisk forskning är också något som kommer tas upp och diskuteras.

3 Welinder m.fl. 2005.

4 Praetzelis 2000.

5 Praetzelis 2000, p. 15-42.

6 Praetzelis 2000, p. 43-58.

7 Welinder m.fl. 2005, p. 199-216.

8 Welinder m.fl. 2005, p. 217-229.

Författarna och deras böcker

2.1. Stig Welinder och *Jordbrukets första femtusen år*

Stig Welinder var först verksam i Lund, där han också studerade och senare undervisade i arkeologi vid Lunds universitet. Efter att ha lämnat Lund och undervisat i bland annat Oslo, Uppsala och Tromsö, är han nu anställd vid Mittuniversitetet som etnolog.⁹ Stig Welinder är bland annat känd för sina böcker om jordbrukets utveckling och jordbrukskultur, samt sociala landskap och kulturmönster.¹⁰

Jordbrukets första femtusen år handlar generellt om jordbrukets utveckling och hur människan genom detta har påverkar miljön, men även om sociala förändringar i och med jordbrukets framkomst och utveckling från det tidiga jordbruket under stenåldern till järnåldern.¹¹ Avsnitten som kommer att ligga i fokus för uppsatsen är 'Jordbrukets människor',¹² samt 'Det tidiga jordbrukets konsekvenser'.¹³

Avsnittet 'Jordbrukets människor' handlar dels om sociala företeelser och struktur, men även hur gårdar, och hushåll har fungerat rent praktiskt. Just hushållet¹⁴ och dess utseende samt arbetsfördelning¹⁵ och till viss mån familjesammansättning tas upp i de första delarna av det första diskuterade kapitlet. Även hur människor i äldre tider, i det här fallet neolitikum och bronsåldern, har uppfattat sådden och vilken syn de har haft på djuravel tas upp. Dessa förklaras och tolkas av Welinder utifrån ett rituellt perspektiv¹⁶ och har enligt honom en närmast religiös innebörd där livet är en cykel precis som skörden och hur djuren föder ungdjur.

Det rituella begreppet behålls i framställningen av synen på liv och död inom de neolitiska jordbrukssamhällena. Liv och död framställs nästan som ett begrepp i sig och appliceras på bland annat elden som företeelse. Elden är enligt Welinder essensen av liv¹⁷ i ett hushåll och levnadsskick som i hela sin existens cirkulerar kring liv och död. Cykeln mellan liv och död förklaras i allt från hushållets uppbyggnad till familjeroller och sexualitet.¹⁸ Genom dessa cykler ska förhistoriens människor ha gestaltat sina tankar, värderingar och idéer genom handlingar och föremål, dvs. det som vi idag upptäcker som arkeologiska artefakter.

Det andra avsnittet, 'Det tidiga jordbrukets konsekvenser' handlar om den levnadsmiljö som fanns före och efter jordbrukets utveckling. Bland annat tas befolkningstillväxten upp, medelkroppslängd, medellivslängd, hål i tänderna och andra sjukdomar, dvs. allmänna data om hur människor levde och hur jordbruket hade påverkat hälsoläget bland dem.¹⁹

Vidare in i kapitlet tas boendeformerna upp igen, i förhållande till det föregående avsnittet om jordbrukets människor. En liknande diskussion förs angående makt i samhället och i hemmet och

9 Nyfiken på Stig Welinder, www.miun.se, faktablad på Mittuniversitetets hemsida, baserad på en intervju med Stig Welinder.

10 Till exempel *Jordbrukets första femtusen år*, *The Ecology of Long-Term Change*, *Min svenska arkeologihistoria*, för att nämna ett handplock.

11 Welinder m.fl. 2005.

12 Welinder m.fl. 2005, p. 199-216 .

13 Welinder m.fl. 2005, p. 217-236.

14 Welinder m.fl. 2005, p. 200-203.

15 Welinder m.fl. 2005, p. 203-207.

16 Det religiösa perspektivet studeras till synes utifrån den kritik som riktats mot Hawkes stegmodell enl. exempelvis Liv Nilsson-Stutz, där ritualen står i centrum och kan ses som nyckeln till förståelse av utdöda religioner. Religionens innehåll återspeglar sig i ritualen och på så sätt går det att tyda de religiösa föreställningarna som återfinns i bland annat arkeologiska artefakter som har med riter och ritualer att göra.

17 Welinder m.fl. 2005, p. 214.

18 Welinder m.fl. 2005, p. 212-214.

19 Welinder m.fl. 2005, p. 217-222.

hur strukturen ser ut i dessa utifrån arbetsfördelning och annan sysslogöra.²⁰

2.2. Adrian Praetzellis och *Death by Theory*

Adrian Praetzellis har till större del sysslat med fältarkeologi i sin karriär som började i England 1969 på utgrävningen i Mucking. På sjuttioalet flyttade Praetzellis till USA där han bedrev studier och forskning vid University of California, Berkeley, vilka var inriktade på social struktur utifrån den historiska urbaniseringen med speciell inriktning på hur sociala begränsningar har tätt sig bland massinvandrare genom ett arkeologiskt och historiskt perspektiv. För närvarande är Praetzellis verksam vid Sonoma State University i Californien, USA.²¹

Praetzellis bok är skriven i skönlitterär form där huvudkaraktären är en arkeolog vid namn Hannah Green. Boken har många aspekter: för det första är det en rent fiktiv berättelse, en roman som handlar om ett mysterium där läsaren har en lösande uppgift. För det andra är det en lärobok där olika arkeologiska metoder, begrepp och teorier avhandlas, och för det tredje är boken lite av en käpp i sidan till arkeologer i form av viss självironi och internskämt.

De kapitel som ligger till grund för diskussionen i uppsatsen är kapitel två och fyra som handlar om artefakter samt sociala strukturer i ett etnoarkeologiskt manér.

I det förstnämnda kapitlet åker Hannah Green tillsammans med sin kusin Sean till en ö utanför Seattle för att undersöka och arbeta vid en utgrävning. Bakgrunden till detta är att man i trakten hittat neolitiska flintavslag, som tidigare inte hittats i Amerika. Fynden presenteras för Hannah i kapitlets början, då Dr. Tuliver, som är Hannahs chef visar henne dessa fynd och skickar iväg henne på resan tillsammans med hennes kusin.²²

De ger sig iväg och på resan har Hanna och hennes kusin långa diskussioner, bland annat om hur utgrävningar finansieras och hur artefakterna som utgör grunden för arkeologi är det som fångar allmänhetens och finansiärens intressen.²³ På båten över till ön de ska till träffar Sean på en man som visar honom stenar som han hittat på stranden utanför Seattle. Enligt mannen, som heter Claude, är dessa stenar artefakter som innehåller bilder från en försvunnen civilisation som försvunnit genom en jordbävning, men som nu återupptäckts genom dessa fynd.²⁴ Händelsen följs av en diskussion mellan Hannah och Sean om vad man kan räkna som vetenskap och vad som egentligen kan anses var rätt och fel när man pratar om artefakter och hur arkeologi som ämne bör förhålla sig till olika teorier kring detta.²⁵

I det andra kapitlet, som tas upp i uppsatsen, behandlar Praetzellis etnoarkeologi som begrepp. I det inledande skedet förs en diskussion om hur etnoarkeologi som inriktning tillkom. Samtalet handlar om Binfords resor och hans kontakter med inuiter på Grönland och studierna kring deras levnadssätt.²⁶

Efter diskussionerna och debatterna om Lewis Binfords arbetssätt kommer Hannah och Sean in på en diskussion om determinism. De diskuterar huruvida man inom den postprocessuella arkeologin

20 Welinder m.fl. 2005, p. 222-228.

21 Praetzellis 2000, p. 175.

22 Praetzellis 2000, p. 15-16.

23 Praetzellis 2000, p. 17-20.

24 Praetzellis 2000, p. 20-26.

25 Praetzellis 2000, p. 26-30.

26 Praetzellis 2000, p. 45-49. Diskussionen här handlar om Lewis Binfords etnoarkeologiska arbetssätt, där han gjorde medverkande observationer för att utskilja mönster bland inuiterna på Grönland för att se om det fanns några generella spår och likheter med förhistoriska och utdöda folk. Resultaten och rapporterna kring dessa observationer kan man läsa om i bland annat "Willow Smoke and Dogs' Tails: Hunter-Gatherer Settlement Systems and Archaeological Site Formation" och "Dimensional Analysis of Behavior and Site Structure: Learning from an Eskimo Hunting Stand" av Lewis R. Binford.

använder sig av modeller för att förklara problem och lösningar på dessa.²⁷

När de väl kommer fram till ön så kommer de under omtumlande omständigheter fram till utgrävningsplatsen där de möts av en bosättning med neolitiskt innehåll. Förutom de flintavslag som Hannah tidigare fått ta del av upptäcker hon keramik och även större stenar som kan liknas vid megaliter.²⁸

2.3. Diskussion kring innehållet i böckerna

Efter att ha gått igenom innehållet i de kapitel som uppsatsens avgränsning innefattar så är det på plats att se på vad det egentligen var som togs upp. Denna diskussion kommer sedan ligga som underlag till vidare problematisering hos respektive författare.

Båda böckerna tar upp artefakter och etnoarkeologi som begrepp, eller åtminstone så används dessa som utgångspunkt i de båda böckernas kapitel. Praetzellis artefakter är fiktiva, liksom hela berättelsen i sig och utger sig inte heller för att vara något annat. Likaså etnoarkeologi som begrepp tas upp på ett sätt så att det inte egentligen har någon direkt betydelse i berättelsen, utan snarare är ämne för en diskussion mellan Hannah och hennes kusin. Ämnena förklaras dock väl och tas upp i en kontinuitet som följer bokens berättelse. De ämnen som behöver en extra förklaring eller som till synes verkar ha varit svåra att få med i berättelsen i sig tas upp i faktarutor, som förvisso ofta innehåller ironiska inslag och jämförelser.

Welinder förhåller sig av naturliga skäl, med tanke på bokens vetenskapliga framställning, något annorlunda till de olika begreppen. För det första är Welinders exempel hämtade ur ett verkligt källmaterial. Artefakterna som Welinder använder sig av finns på riktigt, till skillnad från de som Praetzellis tar upp. Det etnoarkeologiska perspektivet följer som en stöttepelare genom mer eller mindre hela Welinders text. Mycket av om hur livet kan ha sett ut, ritualer och religiöst tänkande, samt synen på liv och död är exempel på vad som tas upp med hjälp av artefakter som tolkas etnoarkeologiskt.

Death by Theory är av förklarande natur. Begreppen som tas upp, artefakter och etnoarkeologi, appliceras aldrig riktigt i någon situation som kan ses som relevant för begreppen, utan de förklaras enskilt från berättelsen i sig som utspelas i boken.

I Welinder är det däremot tvärtom. Begreppen förklaras aldrig riktigt men de är den vetenskapliga framställningens vitala delar. Hos Welinder är det istället begreppen som ligger till bas och som förklaringsmodeller för hur innehållet läggs fram.

Generellt kan dock sägas att båda böckerna framställer sitt innehåll tydligt. Även om det är mycket tolkningar och gestaltningar inblandade i dem så är innehållet i sig svårt att misstolka trots deras olika inriktningar.

Gestaltningens problematik

3.1. Diskussion om böckernas gestaltning och metod

Trots böckernas olika litterära framställning används begreppen ändå på någorlunda samma sätt. Före diskussionen om de metoder författarna använder, som till huvudsak kommer att inrymmas i efterkommande två avsnitt, så är det nyttigt att definiera begreppen ”artefakt” och ”etnoarkeologi”.

Med artefakt menar båda författarna de ting som utgör det arkeologiska källmaterialet, även om de båda använder sig av och förklarar dessa utifrån något annorlunda synsätt. Som tidigare nämnt är till exempel Praetzellis ”källmaterial” inte riktigt, utan enbart en del av den fiktiva berättelsen som boken utgör. Detta är ju inte fallet hos Welinder där det rör sig om riktiga artefakter och riktigt arkeologiskt källmaterial, vilket också utgör en del av berättelsen i Welinders bok.

27 Praetzellis 2000, p 50-52. Här uppträder en av få ”faktarutor” som finns i boken. I det här fallet tas problematiken kring determinism inom forskning kring raser och olika folkslag upp.

28 Praetzellis 2000, p. 53-58.

Etnoarkeologi är ett begrepp som Praetzellis förklarar, snarare än påvisar. Diskussionerna kring etnoarkeologi cirkulerar bland annat kring Lewis R Binford och hans etnoarkeologiska arbetssätt. Något direkt etnoarkeologiskt inslag i själva berättelsens händelseförlopp förekommer inte. Hos Welinder gestaltas etnoarkeologin något annorlunda. Etnoarkeologin används här i ordets bemärkelse, dvs. att låta artefakter vara spår till kulturella företeelser i forna och utdöda kulturer.

3.2. Problematik i Welinder

Welinder använder sig av begreppen artefakt och etnoarkeolog, så som de har förklarats i tidigare stycken och detta gör sig tydligt i bland annat stycket om liv och död i kapitlet 'Jordbrukets människor'. Welinders idé om hur människorna under neolitikum tänkte i cykliska banor, att livet kom och gick i jämförelse med till exempel om hur åkerbruket gick från sådd till skörd baseras på en handfull artefakter, vilka får ligga som bas för denna tes. Artefakterna förklaras och ges innebörd genom ritualbegreppet som i sin tur får ligga som grund till tesen. Som läsare är det inte alltid lätt att se var idéerna kommer ifrån eftersom de artefakter som används för att förklara företeelserna allt som oftast inte presenteras.²⁹

Ibland är det också svårt att få grepp om vad kapitlen egentligen handlar om, delvis på grund av ovanstående problematik, men även för att innehållet i olika delar kan vara allmänt svårtolkat. Motiveringen till ämnesval inom vissa kategorier kan ses som diffusa. Denna problematik kan till viss mån härledas till den som Anders Gill beskriver i sin artikel 'Neolitiska kulturer i östra Mellansverige – En kritik'.³⁰ Gill menar att den etablerade forskningen ofta letar efter förutsatta resultat, och att detta leder till att forskningen går framåt med skyggglappar, då man istället för att leta generellt efter olika företeelser i förhistorien, går man med ett tankefacit i hand och letar upp det som kan tänkas stödja vissa förutbestämda teser. Denna problematik kan tyckas vara väl synlig i vissa fall hos Welinder, fast så av naturliga skäl. Welinder har tagit sig an uppgiften att förklara och beskriva ett specifikt ämnesområde som innehåller en rad specifika företeelser, till exempel ovanstående problematik kring synen på liv och död inom neolitikums jordbrukssamhällen. Detta gör att Welinder måste utgå från vissa mallar för att kunna ge läsaren insyn i hur de ämnen som tas upp kan ha gestaltat sig under neolitikum.

En annan bidragande faktor till att det ibland är svårt att greppa vilka källor som ligger till grund för vissa påståenden hos Welinder är att *Jordbrukets första femtusen år* helt saknar källhänvisningar och fotnoter. Det gör att man som läsare ställs inför en omfattande problematik om man försöker förstå sig på vilken litteratur som används till vad, utifrån bokens litteraturlista.

De etnoarkeologiska framställningarna har hos Welinder en egen karaktär jämfört med hur de ofta framställs. Welinder utgår främst från artefakterna i sig för att utgöra mönster i hur livet kunde ha sett ut. Ledet där människor i modern tid studeras för att urskilja likheter mellan förhistoriens människor hoppas ofta över och de etnologiska förklaringarna bygger allt som oftast på arkeologiska fynd som utgångspunkt.³¹ Detta gör det svårt att kategorisera Welinder, samspelet mellan hur artefakter och etnoarkeologi får agera som aktörer i förklarandet av dåtiden är en balansgång som inte alltid är helt lätt att följa.

Framställningarna kring hur människor tänkte är också något diffusa. Dessa förklaras utifrån ritualbegreppet, och manifesteras som kritik mot tidigare forskning, där man ofta ansåg att det var

29 Exempelvis på p. 209 förklaras hur människan under neolitikum förhöll sig till fruktbarhet och riter sammankopplade med detta. Idéerna kring synen på fruktbarhet under neolitikum baseras på en handfull artefakter som kan ha med fruktbarhet att göra, men bilden som visar exempel på dessa är förfälskningsbilder från Dalsland. Som läsare kan detta uppfattas som förvirrande då det är svårt att få grepp om vad som egentligen är vad i frågan om fruktbarhetssymboler som arkeologiska artefakter.

30 Gill 1998, p. 77-88.

31 Exempel på källor, hämtade från etnologiska undersökningar finns på p. 206 i Welinder, vilket faller utanför uppsatsens avgränsning, dock hänvisas till denna studie på p. 226, det vill säga i kapitlet "Det tidiga jordbrukets konsekvenser".

omöjligt att forska kring hur folk tänkte kring religion och andra livsfilosofiska frågor.³²

Fredrik Fahlander menar att forskning och diskussioner kring sådant som vi med säkerhet inte kan fastställa, så som synen på familjeliv och andra filosofiska frågor är som att jämföra äpplen och apelsiner. Med denna beskrivning menar Fahlander att frågor som rör till exempel social struktur och familjeliv är svåra att forska kring när det gäller äldre tider. Social struktur och familjeliv har alltid funnits, men arkeologin har inte kännedom om dessa strukturer på annat än isolerade platser. De sociala banden har, liksom idag, alltid funnits, men det innebär inte att man automatiskt kan se ett helhetssystem i detta.³³

Strävan efter att se sociala band och en enhetlig struktur kan tyckas vara stor hos Welinder och exempelvis ovanstående kritik mot detta kan vara bra att ha med sig som läsare.

3.3. Problematik i Praetzellis

Praetzellis har inte samma problematik att tampas med som Welinder. Praetzellis har haft fördelen att helt själv kunna bestämma innehållet i boken i och med dess skönlitterära form. Kravet på korrekthet finns givetvis, men det är ändå inget ”måste” på samma sätt som det är för Welinder och hans bok som räknas som vetenskaplig. Detta gör *Death by Theory* svår att placera i någon kategori. Om man ska prata om processuell eller postprocessuell så är boken både och. För det första förklarar den teorierna och begreppen nästan helt utifrån det som idag räknas som processuellt, men samtidigt görs detta utifrån en egen fiktiv, tolkande berättelse. Gavin Lucas skriver i *Interpreting Archaeology* om bland annat problematiken mellan den processuella och postprocessuella arkeologin idag, och den typ av problematik som man kan återfinna i Praetzellis, som arkeologisk neuros. Detta kan tyckas klinga negativt men det finns en poäng med det. Konflikterna, eller samspelet, mellan den gamla och nya arkeologiska skolan är något som fortfarande kvarstår och i och med detta är det enligt Lucas svårt att placera viss typ av forskning inom ramarna för processuell eller postprocessuell arkeologi.³⁴ Praetzellis bok är definitivt något som går att klassa som en ”arkeologisk neuros”, samtidigt som den förklarar och tar upp vissa ämnen så som artefakter och vetenskapsteorier så gör den det genom en skönlitterär, fiktiv berättelse, om något som inte finns och som inte har hänt på riktigt. Detta gör att verket är svårplacerat vad gäller kategorisering.

Artefakterna i *Death by Theory* är fiktiva, de finns inte på riktigt, eller ens något som skulle kunna tänkas likna dem i de givna situationerna i boken. ”Artefakterna” som används i *Death by Theory* är förvisso bra exempel som leder till en nyttig teoretisk debatt, men som exempel i sig är de värdelösa utifrån ett vetenskapligt perspektiv.

Begrepp, så som etnoarkeologi, har egentligen inte någon solklar del i själva berättelsen som boken utgör, utan kan snarare ses som sidospår som leder till diskussioner och debatter mellan bokens karaktärer. Ibland tas de även upp i faktarutor som förklarar begreppen mer exemplifierande och ingående. Fördelen med detta är att begreppen förklaras och läsaren får en bra inblick i vad de pågående diskussionerna i boken faktiskt handlar om, men samtidigt störs den skönlitterära aspekten genom detta. Begrepp som förklaras och tas upp gör inte det i ett till synes naturligt händelseförlopp utan sker oftast i form av samtal mellan olika karaktärer i boken allt eftersom de ställs inför olika problem.

32 Se not 16 som förklarar ritualbegreppet.

33 Fahlander 2000, p.40-41.

34 Lucas, G. i Hodder, Shanks, m.fl. 1995, p. 38-39. Texten handlar om hur det fortfarande finns en klyfta mellan den processuella och postprocessuella skolan idag, och hur detta yttrar sig inom olika länders arkeologi, bland annat läget i England och USA tas upp.

Avslutning

4.1 Jämförelse, likheter och skillnader

Både *Jordbrukets första femtusen år* och *Death by Theory* tar upp artefakter och etnoarkeologi och avhandlar detta på ett sätt så att läsaren får en god inblick i vad som menas med begreppen och fördjupad förståelse för detta.

Welinder har ofta målande beskrivningar i sin framställning, vilket ofta tillåter läsarens fantasi att flöda, om än inom Welinders ramar. Samma sak gäller i Praetzellis, där hela boken är en berättelse utifrån författarens föreställningsramar.

Båda böckerna saknar källhänvisningar genomgående, vilket i *Death by Theory* kan kännas mer naturligt än i *Jordbrukets första femtusen år*, på grund av den förstnämnda bokens skönlitterära form. Varför det inte finns några källhänvisningar eller noter i Welinder kan ses som öppet för diskussion. En tänkbar anledning kan vara att Welinder vill låta läsaren ta sig igenom texten ”ostörd” från hänvisningar och noter och på så sätt låta bokens innehåll flöda fritt.

Sättet de båda författarna framställer de två begreppen, artefakt och etnoarkeologi på, som var till grund för diskussionen i den här uppsatsen, är på ett sätt väldigt lika varandra. De fiktiva ”artefakterna” som Praetzellis använder sig av är uppkomna av en idé från författaren snarare än från verkliga situationer.

I *Jordbrukets första femtusen år* är artefakterna oftast verkliga³⁵ men får till viss mån agera på samma sätt som de fiktiva artefakterna i *Death by Theory*. Tidsperioderna och den arkeologiska kontexten förklarar i båda böckerna artefakternas betydelse, snarare än att artefakterna i sig förklarar tidsperiodernas innehåll, vilket har ett tydligt samband med de båda författarnas föreställningsramar kring de avhandlade ämnena.

Etnoarkeologi används även det i båda böckerna. I *Death by Theory* får läsaren dock endast ett smakprov på vad etnoarkeologi som term faktiskt innebär då det genom diskussioner mellan bokens karaktärer och faktarutor förklaras på ett lättsamt men ingående sätt. I *Jordbrukets första femtusen år* får läsaren istället konkreta fall där etnoarkeologiska undersökningar ligger som grund för de resultat som presenteras i boken.

Båda författarna och böckerna tampas med svårigheter i de framställningar som de gör, om än även av olika karaktär. Praetzellis har svårigheten att få in de vetenskapliga aspekterna i en skönlitterär berättelse och ge dem en faktisk del i berättelsen. Fördelen som Praetzellis har i sin skönlitterära framställning, där karaktärernas diskussioner ofta är de förklarande momenten, är att han kan fungera som sitt eget bollplank. Idéerna och diskussionerna kring de ämnena som tas upp kan aldrig riktigt slå fel då de förvisso behandlas mellan karaktärerna i boken men i själva verket utgår från Praetzellis föreställningsramar.

Welinder möter problematik av något liknande natur då samtliga diskussioner i *Jordbrukets första femtusen år* bygger på tidigare forskning.³⁶ Kraven på korrekthet är däremot högre för Welinder, och är något som förutses på ett annat sätt än för Praetzellis. Den skönlitterära stommen i *Death by Theory* är någonting som Praetzellis hela tiden kan både luta sig tillbaka mot och dels hänvisa till om något skulle verka ologiskt.

En skönlitterär bok har inte samma krav som en vetenskaplig, men å andra sidan bemöts den inte på samma sätt heller. *Death by Theory* har troligen små eller obefintliga chanser att någonsin bli exempelvis kurslitteratur så som *Jordbrukets första femtusen år* är.³⁷

35 Se not 29.

36 Både baserat på andra och Welinders egna tidigare forskning.

37 *Jordbrukets första femtusen år* var kurslitteratur på vårterminen 2007 på A-kursen i arkeologi vid Lunds universitet.

4.2. Avslutande diskussion och reflektion

Avsikten med denna uppsats har på intet sätt varit att kritisera någon enskild författare eller deras arbete, utan enbart peka på hur olika litterära framställningar kan yttra sig i den arkeologiska litteraturen.

När idén att skriva den här uppsatsen kom, och särskilt när jag kom över boken *Death by Theory* så var jag till en början övertygad om att skillnaderna mellan den och *Jordbrukets första femtusen år* skulle vara större än vad de faktiskt är. Grundkriterierna för att förmedla vetenskap uppnås i båda böckerna, trots deras stora skillnad i de litterära gestaltningarna de använder sig av.

Den sista frågan som kvarstår i uppsatsen må vara varför en forskare i arkeologi väljer att skriva en bok i skönlitterär form. För att försöka mig på ett svar till den frågan har jag låtit mig inspireras av en kort krönika som Cornelius Holtorf skrev i tidskriften *Populär Arkeologi*.³⁸ I krönikan skriver Holtorf om vikten att göra arkeologi levande och roligt, det vill säga något som allmänheten kan ta till sig och uppskatta. Att studera eller att vara intresserad av ett ämne är två helt skilda saker, som speciellt författare bör lägga stor vikt vid. Holtorf skriver också att det är allmänhetens intresse som är ämnets kärna och medel till fortlevnad, vilket jag fullständigt kan hålla med om. Den stund folk slutar intressera sig för arkeologi som ämne är samma stund som arkeologin kommer dö ut.

Böcker som *Death by Theory* kan definitivt hjälpa till i mån att få allmänheten intresserade, vilket är tämligen enastående med tanke på att *Death by Theory* handlar om vetenskapsmetoder och teorier inom arkeologi, bakom sin skönlitterära fasad.

Även Welinder och hans målande framställningar är att värdera högt i detta syfte. *Jordbrukets första femtusen år* är en bok som vem som helst med ett grundintresse kan avnjuta och ta till sig informationen den förmedlar, med sin lättlästa text och innehåll.

4.3. Konklusion

Trots de båda böckernas stora skillnader i litterär framställning och upplägg så liknar de varandra på många sätt. Sättet på vilka böckerna är framställda, det vill säga i skönlitterär respektive vetenskaplig form, har ingen signifikant roll i förmedlingen av de fakta som böckerna avhandlar. Begreppen artefakt och etnoarkeologi avhandlas och framställs på liknande sätt i båda böckerna och läsaren får en klar bild över problematiken där dessa begrepp är involverade.

Artefakter och etnoarkeologi, och resultaten av forskning kring dessa, är ofta präglad av författarnas föreställningsramar, kunskap och teser kring de ämnen då dessa begrepp tas upp.

Praetzellis tar upp Lewis Binford och hans observationer av inuiter på Grönland genom en diskussion mellan två av bokens karaktärer. Artefakter förklaras genom mystiska föremål som blir underlaget för det äventyr som *Death by Theory* utgör.

Welinder tar upp etnoarkeologiska studier och jämför dessa med hur hans idéer kring hur bland annat de sociala strukturerna och familjelivet kan ha sett ut i de forntida jordbrukssamhällena. Exempel på artefakter tas upp och inkorporeras i framställningarna kring jordbrukssamhället.

De båda böckerna tar till viss del upp samma ämnen men avhandlar dessa på något olika sätt. De olika litterära framställningarna i sig är av mindre betydelse än vad jag från början trodde. Att *Death by Theory* är skönlitterär och *Jordbrukets första femtusen år* är vetenskaplig gör inte så stor skillnad i vad de faktiskt förmedlar. *Death by Theory* är heller inte en skönlitterär bok i den form som vanligtvis kan se som skönlitteratur. Berättelsen i boken är skönlitterär men innehållet kring diskussionerna om arkeologisk metod och artefakter är baserade på vetenskaplig fakta, liksom *Jordbrukets första femtusen år*.

Vad gäller hur litteratur framställs för att förmedla kunskap är alltså konklusionen att det inte har någon större betydelse, så länge författarna gör sig begripliga och sakliga, vilket generellt är fallet

38 Cornelius Holtorfs krönika finns på p. 18 i tidskriften *Populär Arkeologi* nr. 1, 2005.

med båda böckerna som tagits upp i uppsatsen. Detta gäller även de två specifika områdena som tillägnats extra uppmärksamhet, artefakter och etnoarkeologi. Begreppen är tydliga hos båda författarna, även om de används olika och har olika ursprung då Welinder använder sig av riktiga artefakter från riktiga arkeologiska kontexter och Praetzellis inte gör det, utan använder sig av ett påhittat källmaterial.

Etnoarkeologi förklaras i *Death by Theory* som begrepp, på ett ingående sätt som är lätt för läsaren att greppa och förstå. Likaså i *Jordbrukets första femtusén år* är etnoarkeologi som begrepp tydligt, med exempel och hänvisningar till etnoarkeologisk forskning.

Litteraturlista

Binford, R. L. 1978. 'Dimensional Analysis of Behavior and Site Structure: Learning from an Eskimo Hunting Stand', *American Antiquity*. Vol. 43, No. 3, p. 330-361.

Binford, R. L. 1980. 'Willow Smoke and Dogs' Tails: Hunter-Gatherer Settlement Systems and Archaeological Site Formation', *American Antiquity*. Vol. 54, No. 1, p. 4-20.

Fahlander, F. 2001. *Archaeology as Science Fiction. A Microarchaeology of the Unknown*. Göteborg.

Gills, A. 1998. 'Neolitiska kulturer i östra Mellansverige – En kritik', *Aktuell Arkeologi* VI. Nr. 35. p. 77-88.

Holtorf, C. 2005 'Arkeologi – ämnet som blev kul' *Populär Arkeologi*. Nr. 2. p. 18.

Lucas, G. i Hodder, I., Shanks, M., Alexandri, A., m.fl. 1995. *Interpreting Archaeology. Finding meaning in the past*. New York. p. 38-39

Praetzellis, A. 2000. *Death by Theory. A Tale of Mystery and Archaeological Theory*. Walnut Creek.

Welinder, S., Pedersen, E., A., Widgren, M. 1998. Det svenska jordbrukets historia. Del I. *Jordbrukets första femtusen år, 4000 f Kr - 1000 e. Kr.*, Borås.

Welinder, S. 2003. *Min svenska arkeologihistoria. Ett ekonomiskt och socialt perspektiv på 1900-talet*. Lund.

Welinder, S. 1983. *The Ecology of Long-Term Change*. Lund.

Internet

"Nyfiken på Stig Welinder" http://www.miun.se/mhtemplates/MHNewsPage____20793.aspx [2007-12-10]